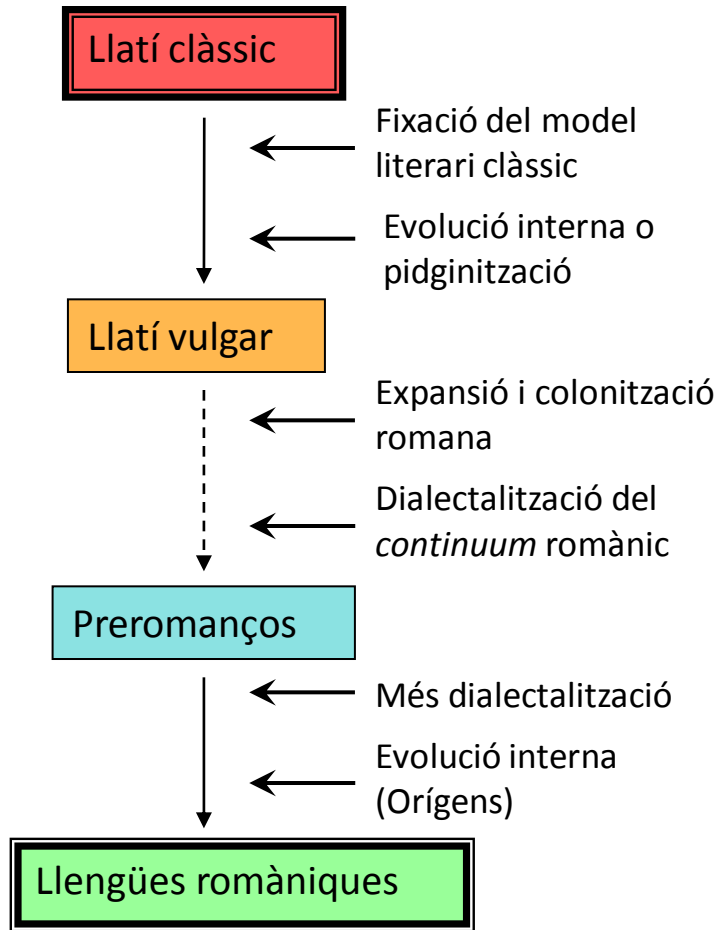

Procés de l'evolució

Les llengües anteriors a la romanització.

- **Substitució lingüística:** amb l'arribada del llatí, les llengües parlades als territoris colonitzats comencen a desaparèixer deixant només paraules, topònims i alguns trets...
- **Substrat:** degut a la diversitat lingüística anterior, seran moltes les llengües que influiran i comptaran a l'hora d'establir diferències interlingüístiques.
- Les més conegudes són:

Basc: Encara parlat. La seva extensió era més gran. Pobles d'aquesta filiació ocuparien l'ària de l'actual nord d'Aragó, Catalunya nord-oest, Sud-oest francès, País Basc, Navarra, La Rioja, i part de Cantàbria i Castella i Lleó.

Celtibèric: Desaparegut. Era llengua celta continental. Es parlava per la Ibèrica. Pobles preceltes o paraceltes haurien ocupat la resta occidental peninsular.

Ibèric: Desaparegut. Llengua mediterrània. Es parlaria des de Marsella per tota la costa m fins al sud-est peninsular.

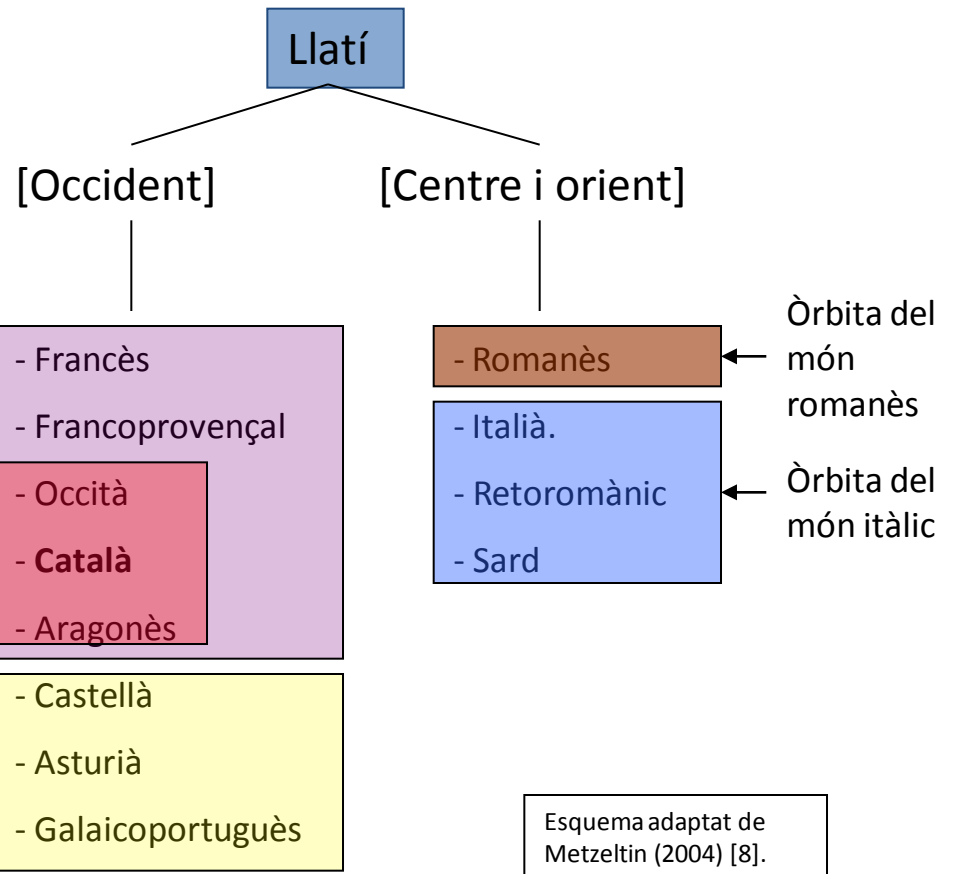
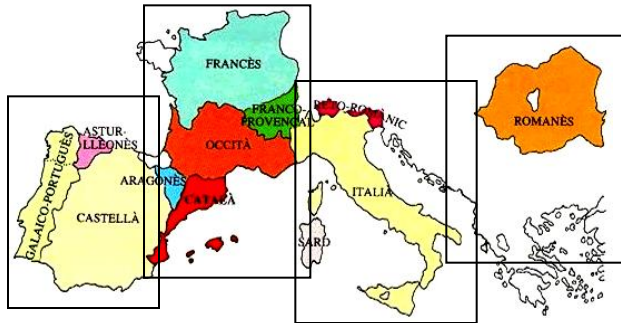
Altres llengües: no indoeuropees i també indoeuropees de les quals no se'n tenen gaires dades (grec, fenici, púnic, etc.)

La influència d'altres llengües.

- El **grec** hi ha influït com a font de cultismes i tecnicismes científics (*telèfon, biologia...*).
- L'**occità**, per una forta relació entre ambdues llengües, ha fet que moltes paraules entressin al català com a occitanismes (*veire, empatxar, ambaixada...*).
- L'**aragonès** també hi ha influït i ha tingut importància cabdal dins el valencià i el català d'Aragó.

- El **francès** ha introduït gal·licismes tant a l'Edat Mitjana (*jardí, xemeneia, timbre...*) com a des del s. XVII (*xofer, debut, xalet...*).
- L'**italià**, des de l'Edat Mitjana i el Renaixement (*novel·la, macarró, sonet...*)
- L'**anglès**, és clar, i cada vegada més (*esport, futbol, software...*)
- El **castellà**, amb una influència hegemònica que ha arribat a fer perillar la mateixa llengua catalana, també hi ha ficat molts elements de qualsevol classe; des del lèxic (*tarda, preguntar, burro...*) fins a la sintaxi (*desaparició d'en i hi, verb ésser, clítics...*).

Arbre de les llengües romàniques

Restes del llatí clàssic en l'actualitat.

- Cal diferenciar els mots **patrimonials** dels **semicultismes** i dels **cultismes**. Els segons no han passat per tots els episodis regulars. Els tercers són casos d'adaptació o d'adopció de mots llatins que, per emprar-se directament del llatí clàssic i per fixar-se així, no han sofert canvis (només adaptacions morfològiques o gràfiques).
 - OCULU -> *oculista* / *ull* però **ullista*.
 - DIRECTU -> *dret* / *directe*.
 - MIRACULU -> *mirall* (patr.) / *miracle* (semic.) / *miraculós* (cult.)

En alguns casos, els cultismes es conserven pel seu ús ritual o pel seu caràcter escrit o judicial. Però, sovint, són deguts a la necessitat d'anomenar nous elements inexistents de manera que s'havien d'emprar de la llengua universal fins a fa poc: el llatí.

4. Paraules patrimonials i cultes

En el lèxic del català (com en altres llengües del nostre entorn) trobem, bàsicament, dos grups:

1. Paraules patrimonials: aquells mots que han evolucionat durant el temps des del seu origen llatí, germànic o aràbic.
2. Cultismes: aquelles paraules que hem incorporat més recentment al català des d'una llengua clàssica, i que no han sofert l'evolució dels mots patrimonials, sinó solament una adaptació parcial.

Aquest fet provoca diferències ortogràfiques en una mateixa família de paraules, ja que algunes d'elles són mots patrimonials i altres són cultismes. Així, per exemple, el mot llatí *bucca* dona la paraula patrimonial *boca* i el cultisme *bucal*.

Veiem ara alguns exemples més de mots cultes i patrimonials. Fixeu-vos en els canvis ortogràfics.

Mot patrimonial	Cultisme	Mot patrimonial	Cultisme
boca	bucal	món	mundial
cervell	cerebel	mostela	mustèlids
cònsol, consolat	consular	nodrir	nutrició, nutrient
dolç	dulcificar, edulcorar	ortiga	urticària
fèmur	femoral	pèndol	pendular
fondre	fusió	plom	plumbi
fur	foral	ploma	plumífer
furóncol	furunculosi	porgar	expurgar
home	humanisme	sorgir	insurgent
jove	juvenil	títol	titulació, titular
moc	mucosa	volcà	vulcanisme

PRINCIPALS RADICALS GRECS

<i>RADICAL</i>	<i>SIGNIFICAT</i>	<i>EXEMPLE</i>	-crata	dominador, que mana	àcrata
a-, an-	no	afonia	crono-	temps	cronòmetre
aero-	aire	aerodinàmic	demo-	poble	democràcia
-agog	conductor	pedagog	-dox	opinió	ortodox
-algia	dolor	neuràlgia	eco-	casa	economia

al·lo-	altre	al·lomorf	epi-	a sobre	epidermis
amfi-	amb dos	amfibi	esclero-	dur	esclerosi
ana-	contra	anacronisme	estomat-	boca	estomatòleg
andro-	home	andrògens	etimo-	origen	etimologia
anemo-	vent	anemòmetre	fago-	menjar	fagocits
-arca/ arquia	cap, que mana	monarca, monarquia	fil(o)-	amic, amant de, interès per	filologia
arqueo-	antic	arqueologia	-fob / -fòbia	por o aversió	claustrofòbia
astro-	estel	astronomia	fono-	veu	fonologia
atmo-	vapor	atmosfera	foto-	llum	fotografia
auto-	un mateix	automòbil	gastro-	estómac	gastritis
bio-	vida	biosfera	hemero-	dia	hemeroteca
blasto-	germen	blastòcit	hemi-	mig	hemicicle
-bol	llançador	discòbol	hemo-	sang	hemorràgia
-caco-	lleig	cacofonia	hepat-	fetge	hepatitis
cal·li-	bell, bonic	cal·ligrafia	hidro-	aigua	hidrogen
cardio	cor	cardiograma	hipno-	son	hipnosi
cloro-	verd	clorofil·la	macro-	gran	macroeconomia
cosmo-	món	cosmopolita	mico-	fong	micologia

micro-	petit	micròfon	piro-	foc	piròman
mnemo-	memòria	menmotècniques	-poli	ciutat	metròpoli
necro-	mort	necrològica	rin(o)-	nas	rinoceront
nefr-	ronyó	nefritis	-tafi	tomba	epitafi
neur(o)	nervis	neurosi	-teca	dipòsit	biblioteca
odont-	dent	odontologia	-teràpia	tractament	hidroteràpia
oftalmo-	ull	oftalmòleg	termo-	calor	termòmetre
ornito-	ocell	ornitologia	toxico-	verí	toxicologia
osteo-	os	osteoporosi	xeno-	estranger	xenòfob
pale(o)-	antic	paleontologia	zoo-	animal	zoologia
pato-	malaltia	patologia			

PRINCIPALS RADICALS LLATINS

<i>RADICAL</i>	<i>SIGNIFICAT</i>	<i>EXEMPLE</i>			
			-jecc- -ject-	llançament o enviament	injecció
ab-	allunyament	abdicar	lact(i)-	llet	làctics
ad-	cap a , junt a	addicció	lati-	extens	latifundi
agri-	camp	agricultura	legi-	lleï	legislació
alti-	alt	altímetre	longi-	llarg	longitudinal
ambi-	tots dos	ambidestre	manu-	mà	manuscrit
aqüe-	aigua	aqüeducte	mini-	petit	minifundi
audio-	escoltar	audiometria	-mòbil	que es mou	automòbil
auri-	or	aurífer	multi-	molts	multiculturalitat
avi-	ocell	avicultura	ocul-	ull	oculista
buco-	boca	bucofaringi	omni-	tot	omnipotent
carni-	carn	carnívor	ovi-	ou	ovípara
curvi-	corb	curvilini	pedi-	peu	pediforme
de-	separar	depilar	pen-	quasi	península
denti-	dent	dentista	pisci-	peix	piscifactoria
equi-	igual	equilàter	primo-	el primer	primogènit
foli-	fulla	foliforme	pro-	endavant	projectar
-forme	de forma	deformat	radio-	raig	radiologia
-frici	que frega	dentífrici	recti-	recta	rectilini
-fug	que s'escapa	hidròfug	retro-	endarrere	retroprojector
-fructi	fruit	fructífer	simili-	semblant	similitud
-grad	que camina	platígrad	-vor	que menja	herbívor
-intro	cap endins	introvertit			

NEOLOGISMES

Un **neologisme** és una paraula de nova incorporació a un idioma. La seva utilització dependrà de l'acceptació entre la comunitat de parlants del nou mot.

Els **manlleus** (o **neologismes**) són mots que passen d'una llengua a una altra i s'integren en la llengua que els rep perquè aquesta no té cap mot propi per designar un determinat concepte. (Ex. *Càmping*)

Totes les llengües van incorporant paraules noves al seu vocabulari, especialment de les llengües dominants, en el nostre cas del francès, de l'italià, de l'alemany, però sobretot de l'anglès.

Accentuació gràfica	Incorporació d'una e de reforç	Adaptació vocàlica
aer ò bic (angl. <i>aerobic</i>)	e s càner (angl. <i>scanner</i>)	brand i (angl. <i>brandy</i>)
bà à rman (angl. <i>barman</i>)	e e scúter (angl. <i>scooter</i>)	bule u vard (fr. <i>boulevard</i>)
cà à sting (angl. <i>casting</i>)	e e slàlom (angl. <i>slalom</i>)	bumerang (angl. <i>boomerang</i>)
c ò mic (angl. <i>comic</i>)	e e slip (angl. <i>slip</i>)	bungalou (angl. <i>bungalow</i>)
c ò rner (angl. <i>corner</i>)	e e slògan (angl. <i>slogan</i>)	bu u quet (fr. <i>bouquet</i>)
dà à ncing (angl. <i>dancing</i>)	e e smaixar (angl. <i>smash</i>)	caia ai c (esquimal <i>kayak</i>)
hà à mster (al. <i>Hamster</i>)	e e smòquing (angl. <i>smoking</i>)	crup u pier (fr. <i>croupier</i>)
kà à iser (al. <i>Kaiser</i>)	e e snob (angl. <i>snob</i>)	cur u ri (angl. <i>curry</i>)
l ì fting (angl. <i>lifting</i>)	e e spagueti (it. <i>spaghetti</i>)	dandi (angl. <i>dandy</i>)

màanager (angl. *manager*)
màaster (angl. *master*)
mòdem (angl. *modem*)
píxel (angl. *pixel*)
pòster (angl. *poster*)
ràfting (angl. *rafting*)
ràting (angl. *rating*)
tòner (angl. *toner*)
tràiler (angl. *trailer*)
víking (angl. *viking*)

esprai (angl. *spray*)
esprint (angl. *sprint*)
esquaix (angl. *squash*)
esquetx (angl. *sketch*)
estand (angl. *stand*)
estàndard (angl. *standard*)
estàrter (angl. *starter*)
estereo (angl. *stereo*)
esterlí-ina (angl. *sterling*)
estic (angl. *stick*)
estoc (angl. *stock*)
estrès (angl. *stress*)

derbi (angl. *derby*)
ferri (angl. *ferry*)
forfet (fr. *forfait*)
fulard (fr. *foulard*)
fúting (angl. *footing*)
gurmet (fr. *gourmet*)
ianqui (angl. *yankee*)
limusina (fr. *limousine*)
lísing (angl. *leasing*)
magazín (angl. *magazine*)
maione**s**a (fr. *mayonnaise*)
mallot (fr. *maillot*)
míting (angl. *meeting*)
niló (angl. *nylon*)
pedigrí (angl. *pedigree*)
panti**s** (angl. *panties*)
píling (angl. *peeling*)
poni (angl. *pony*)
ral·li (angl. *rally*)
ro**s**bif (angl. *roast beef*)
rugbi (angl. *rugby*)

Adaptació consonànticaanorac (esquimal *anorak*)biquini (angl. *bikini*)bricolatge (fr. *bricolage*)búnquer (al. *Bunker*)caliquenyó (cast. *caliqueño*)coala (lleng. austral. *koala*)cucurutxo (cast. *cucurucho*)cuixé (fr. *couché*)cuscús (àr. *kuskus*)disquet (angl. *diskette*)**Simplificació
de consonants dobles**bufet (fr. *buffet*)casset (fr. *cassette*)confeti (it. *confetti*)cros (angl. *cross*)cúter (angl. *cutter*)escàner (angl. *scanner*)gueto (it. *ghetto*)motocròs (angl. *motocross*)púding (angl. *pudding*)puzle (angl. *puzzle*)

esmò**quing** (angl. *smoking*)

gimcana (angl. + hindi *gymkhana*)

jò**quer** (angl. *joker*)

màr**qu**eting (angl. *marketing*)

pàr**quing** (angl. *parking*)

pò**quer** (angl. *poker*)

ràn**quing** (angl. *ranking*)

sand**vitx** (angl. *sandwich*)

tiquet (angl. *ticket*)

vàter (angl. *water*)

xa (persa *šāh*)

xador (persa *chaddor*)

xampú (angl. *shampoo*)

xàrter (angl. *charter*)

xassis (fr. *châssis*)

xef (fr. *chef*)

xip (angl. *chip*)

xou (angl. *show*)

rà**p**el (fr. *rappel*)

rì**m**el (fr. *rimme*)

ten**i**s (angl. *tennis*)

terraco**t**a (it. *terracotta*)

trà**v**eling (angl. *travelling*)

vedet (fr. *vedette*)

zà**p**ing (angl. *zapping*)